

«Пирыже молан ок лек гын?»

Уремыште тугай кугу луман тутан – парням чыкен ок кой. А Лизалан школыш кайыман. Кайыде ок лий. «Йомат вет», – ужатен лекше аважат тургыжланен пелештыш.

Пасу гоч имныгорно веле. Тудым тутан пүтынек петырен, төремден шынден да эше үштеш. Шукат ыш ошкыл – Лиза корным йомдарыш. Ик вельш ошкылеш, весыш... Тышке-тушко мынар кошто, ала? Но вараже лыпток пурен шинчат, шортын колтыш:

– Пирыже молан ок лек гын? Лектын кочкам ыле. Молан мыламже тынар орланен кошташ күлеш?

Э-э шорто, э-э шорто, а вараже трук кынен шогале: мо, тыге шинчен, пашакыжат таче миен ок шуыс. Тыштуш ончыштын, уэш корным кычалаш пиже. Эркын дене тутанат лыпланыш, тунам гына Лиза үшанлырак ончыко ошкылаш тунале. Но ласканже, очыни, чодыраш шумекыже гына чучо – туштыжо ыш йом, сайын ошкыльо...

Нурүмбал школышто туныктымо ий чынжымак неле лийын гын, вес тунемме ийже куштылгыракла чучын – Елизавета Егоровнам Кумыжъял школыш кусарышт, француз йылмымак туныкташ. Молан? Туштыжо тымарте йоча-влаккан шинчымашым тудын дене пырля педучилищыште пырля тунем-

дене, шонеда? Чырам нальыч, анысыр кольмо гайым ыштышыч – сера веле. Илен Елизавета Егоровна ик илалше ўдырамашын пўртыштыжў. Тыге илаш пуртымлан озакувалан верысе ялсовет лўмынак оксам ойырен.

...Теве вич ият эртыш. Школыш коштшо-влакат ынде йыдал йолан огытыл – шукинжын йытыра калош йылгыжеш, а ыштыр олмышто носки кояш тўнале. Шовырым чийымымат эркын дене чарнышт, вараракше мыжерыштымат кудашыч. Туныктышо-влакканат ик ийлан ик гана роно полышым – платылан йўршў штапельым – пуэн. Мотор пелганде тўсан материалет дене Лиза йытыра гына платыым ургыктен. Вургемым тудо озакуван пўртыштыжў улшо кўшыл кашташке сакалта улмаш. Икана кашта турашкет илалше ўдырамаш тентгылым шынден, а тушкыжо казапа-

Конешне, ўдыр тунам шке шонымашыжым гына ойлен, Эчей Миклай тыгак ышта манын, ушышкыжат пурен огыл, а тудо тыгак ышта – педучилищыш тунемаш пура. Икмынар жап Ямбатыр тўналтыш школышто туныктымеке, тудо Н.К.Крупская лўмеш пединститутыш тунемаш кайыш. Но лач тиде кундем нунын илыш корныштым уэш ваш ушен манашат лиеш дыр. 1952 ийыште Волаксола ялыш кугу марий сўан кудал пурыш – 14 орваште шонанпыллак волгалтше мужыр-влак чўчкен муреныт!

Уэш – шочмо вельш

Унчо школышто француз йылмым Елизавета Егоровна чылаже кандаш ий туныктыш. Ешым

ПЎРЫМАШ

Лиза куанен веле. Тыге тиде фамилий дене тудо ўмыр мучкыжак эртен. Кузе, вет шочмо кагазыштыже Егоровас, маныда? Тидын шотышто Елизавета Егоровна теве мом шона. Тунам ялсоветыште секретарьлан ачажын шолыжо пашам ыштен. Моло огыл, наверне, тудак вашталтен. А Эчейкина фамилийжым (пелашыжыным) тудо сулен налме канышыш лекмыж деч ончыч гына налын, закон дене келшышын.

Пединститут деч вара Изи Кугунур школыш ушнышо Елизавета Егоровна лач тыгак лийын. Шинчашкыже кугу ўшан дене ончышо йоча-влаккан уло шинчымашыжым пуаш тыршен, да тудым веле огыл – туныктен илаш, чын айдеме кушкаш, ончыко ошкылаш. Чыла тидыже – кечывалым, а кастане, урок деч вара, тудо нунын ача-авашт, коча-ковашт дене пашам ыштен: тиде але тудо ялыш погынымашыш вашкен. Уремыште кеч-могай игече шоген, ялжат 8-10-12 километр тораште верланен гынат, кайыман. Правительстве чўчкыдынак тўрлў пунчалым луктеден, кажныжым калык деке намиен шуктыман, тудлан умылтарыман. Тидыжым кў ыштен кертын? Туныктышо гына. Тыгай погынымаш гыч Елизавета Егоровна пелйўд лишан гына мўнгыжў толын шуын. Мом шылташ, шке икшыве-шамычлан жап веле огыл, вийжат кодын мо, ала? А нуныжо Николай Алексеевич дене когыныштын тунамлан нылытын кушкыныт: Юрий, Евгений, Валерия да Клавдия. Санденак вате-марий туныктышын йўд ден кече иктеш варналтме гай лийын: паша кече нимучашдымын шуйнымыла чучын. Кўварым гын оза-вате эреак пелйўд деч вара веле мушкын кертын. А вет вўта тич эше вольык шоген. Юмылан тау, Николай Алексеевич пашалан пеш писе лийын. Мўнгыштат, школыштат, толык шуко мутланаш гына пешыже йўратен огыл.

Эр сомылкам ворандарымеке, вате-марий коктынат ик школыш ошкылын, изи шочшышт мўнгыштў кодыныт.

Чумыр налмаште француз йылмым тудо 18 ий туныктен, тыгак 1960 ий

Елизавета Егоровна – пелашыже Николай Алексеевич Эчейкин дене пырля.

ШЎМ-ЧОН ВОШТ ИЛЫШ ПЫРЧЫМ ШОКТЫН

ше ўдыр пуэн да вара отказен. Амалже, очыни, тыгай лийын: Кумыжъял школ гыч икшыве-шамыч умбакыже Кожлаер школышто тунемыныт. Иктыштыже француз йылмылан шўманденит гын, весыштыже – немыч йылмылан. Тидым Елизавета Егоровнат

ча-шамыч тыманмеш кўзен шогалыныт да Лизан пелганде платыжын урвалтыжым шокте гайымак ыштеныт. Тудым шотыш кондаш да уэш чиен кошташ манын, ўдыр ятыр жапым эртарен – тыгаяк пелганде шўртым муашет, ой, манаш веле улмаш!

чумырымеке, пелашыж дене пырля шочмо кундемшыкышт пўртылыч. Амалже – туныктышо Левинскиетын кок тунемшыже лачак француз йылме курсым тунем лектын, коктынжат Унчо вельым улыт. Конешне, нунылан шочмо верыште туныкташ утларак

школ гыч икшыве-шамыш умбакыш Кожлаер школышто тунемыныт. Иктыштыже француз йылмылан шўманденыт гын, весыштыже – немыч йылмылан. Тидым Елизавета Егоровнат шонен: тыге туныктымын пайдаже уло мо? Туге гынат самырык педагог Кумыжъялыште туныкташ тўнале. Тушкыжо Волаксола гыч кошташат, шке манмыжла, мўндыр огыл – кандаш километр веле. Но тиде кужытымат ошкыл эрташ шагал огыл вий да жап кўлыт. Тиде жапыште Михаил Акимович Левинскиет тудлан ласкалыкым ок пу, ончычсо семынак самырык туныктышым Унчо шымияш школыш пашаш ўжеш. Да туге пенгыдын – шонымашкыжак шуаш тыршышыла. Елизавета Егоровна содыки «сеналте» да шочмо вер деч мўндыр кундемыш кусныш.

А Унчо велым электротул волгалтарен

Мийымыж почеш тысе калык эше вынер тувырым чиен, йолышкыжо йыдалым пидын коштын, ўдырамаш-влак вуйышкышт эше чурикумат шынденыт. Туге гынат Лизан шочмо кундемыштыже эше электротул лийын огыл, а Унчо велым тудо волгалтаренат: Шора вўдыштў верысе колхозын электростанцийжат пашам ыштен. Чыла тиде куандарен гынат, кеч-мом манза, шочмо верын шинчалан койдымо вийже садак шўм-чоным ырыкта. Адакшым тидымат каласыде ок лий. Кеч-могай туныктышын кид йымалныже методический пособий да моло материал лийшаш. А Елизавета Егоровнан француз йылме дене мо лийын гын? Сандене тудо эреак таблицым ыштен, ыштенже газетеш – икыт-кокытым огыл, а шўдў дене! А возенже мо

(Мучаш. Тўналтышыже 85, 87, 89-ше №-ан газетыште.)

тыжым шокте гаймаккы ыштеныт. Тудым шотыш кондаш да уэш чиен кошташ манын, ўдыр ятыр жапым эртарен – тыгаяк пелганде шўртым муашет, ой, манаш веле улмаш!

Ик кечын кумытын шинчылтмышт годым урем дене самырык пўрѐн ошкыл эртыш.

– Тидыже чылт Васинкин Миклайла коешыс! Пеш тале комсомолец лийын. Ме ик ияш улына...

Лизамытат саде самырык еным ужын шуктеныт улмаш.

– Тидыже мемнан могыр марийыс, – ўдыр-влак ўчашат.

– Уке, – манеш. – Тиде тудынак эргыже!

Озакува ўчашыме дене ыш серлаге – уремыш лекте, саде енетым пуртыш да чыла радамын йодышт нале, иктешлымашым ыштыш – тудак! Но эн онайже – лач тудак, Николай Алексеевич Эчейкин, Морко педучилище деч вара Ямбатыр тўналтыш школыш направлений дене туныкташ мийыше, Лизан ончыкылык пелашыже улмаш!

А вет тиде самырык туныктышо дене ўдыр эше Нурўмбал школышто туныктымыж годымак икана вашлиймыжым шарналтыш...

...Волаксола ял гыч лектын, иктаж пел километрым ошкыл кўзен шуктыш ала уке – Чодырасола гыч тўн корныш вик лекше рвезе койылалтыш. Тыге километр наре корным нунылан пырля эрташ логале. Тыгай годым мутланыде ошкылат мо? Кум ият пельылан самырык рвезылан йодышым Лиза пуэдыш.

Рвезе кыдалаш школыш тунемаш пураш шона улмаш. Лиза канашым пуыш:

– Молан педучилищыш от кай? Латвич километрым паренгым нумалаш тўналат? А педучилищыште арнялан ик гана сукурат пеле киндым пуат, а тиде полыш.

Амалсе – туныктышо Левинскиеткок тунемшыже лачак француз йылме курсым тунем лектын, коктынжат Унчо велым улыт. Конешне, нунылан шочмо верыште туныкташ утларак келшен толын.

Чыным ойлаш гын, туныктышо мужыр Волаксолаш, Лизан мўнгышкыжў, пўртылнешт улмаш, но пўрымаш нуным Нурўмбалыш, Николай Алексеевичын шочмо ялышкыже, кондыш. Тудланже верысе Изи Кугунур школышто вер лийын, а Лизалан – уке. Мом ышташ?

– Тунемаш кает гын веле? – Николай Алексеевич пелашыжым ончале. Уке, нимо серьёзнын мойн огыл, мыскарам ыштышыла веле. Но Лиза – тут как тут! Эрлашыжымак Н.К.Крупская лўмеш Марий пединститутыш тунемаш пураш кайыш. Пурыш ямдылалтдеак. Такшым ўршаш уке, книгажым ятырак лудешыс. Тыге 28 ияш Елизавета Кудряшова уэш студентке лие. Чу, Кудряшова манмаштыже...

«Айда тыйым Кудряшовам ыштена»

Ўдырын ачаже Егор Андреевич Андреев лийын, аваже – Анна Павловна Павлова. Молан тўрлў? Лиза тидым огешат пале, можыч, возалтыныт огыл ыле? Ала... Но эше онайже – ўдырыштын шочмо кагазыштыже Егорова сералтын. Егорын ўдыржў, тугеже Егорова манынын гын веле? Школышто тунемаш тўналмыж годым классыштышт Елизавета Егороваже коктын лийыныт. Тидлан кўрак икымше классым туныктышо иктыжым «первая» манын, а весыжым – «вторая». Но кокымшо классыш туныкташ толшо самырык енет Лизалан ик кечын тыге мане:

– Ўпет пеш йытыра. Молан мый «первая-вторая» маншаш улам? Айда тыйым Кудряшовам ыштена.

вате марий коктынат ик школыш ошкылын, изи шочшышт мўнгыштў кодыныт.

Чумыр налмаште француз йылмым тудо 18 ий туныктен, тыгак 1960 ий гыч 1984 ий марте самырык тукумым шочмо марий йылмылан шўманден. Елизавета Егоровнан чумырымо литератур кружокыш 4-8-ше класслаште тунемше-влак коштыныт. Иоча-шамыч тушто сылнымутым лончыленыт, почеламутым да ойлымашым возаш тунемыныт. Тиде веле мо, туныктышо нунылан чўчкыдынак кумдан палыме талантан ен-влак дене вашлиймашым эртарен. Кружокын членже-влак кокла гыч икмынарже варажым чынжымак сылнымут мастар лийыныт: Альберт Степанов, Зинаида Долгова, Елена Иванова (Семёнова), Вероника Корчёмкина (Сидоркина), Зоя Тимофеева-Висвис, Юрий Русанов. Кузе нунын гай дене от кугешне!

...Тудо, шукерте огыл гына вачўмбакыже 90 ийым пыштыше да уныка-влаклан поян, РСФСР калык образованийын отличникше, туныктымо пашан ветеранже, пеленем шинча. Шкеж нерген возымедем тўткын лудеш. Кажне шомакемым, оемым. Елизавета Егоровна мыйым туныктен огыл, но тебе тиде татыште мый чылт тудын тунемшыжла чучам, санденак тургыжланем. Очыни, тудын гай айдеме гына шўм-чонышто тыгай шижмашым луктын кертеш. Молан? Чын Туныктышо да. Самырык тукумын веле огыл – уло калыкын.

Илыш корныжо могай неле лийын – шомак дене каласаш огеш лий. Шкеже гына пала. Но тудо чыла чытен лектын да шўм-чон вошт илыш пырчыш шоктын да, тудым арален, ончыко ошкылын... Таза да эре тыгаяк виян лийза, пагалыме Елизавета Егоровна!

Г.КОЖЕВНИКОВА.

(Фотом еш альбом гыч налме.)